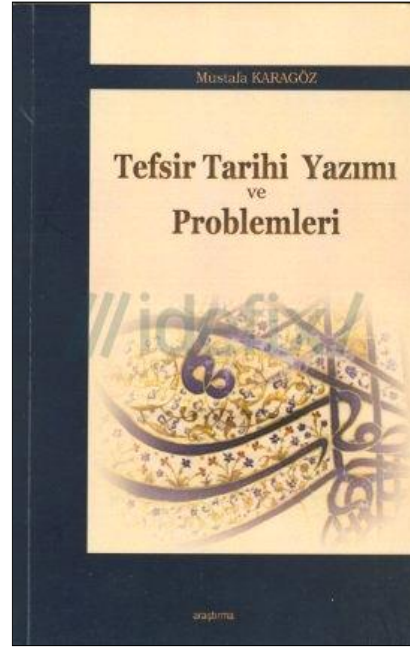

Mustafa Karagöz, *Tefsir Tarihi Yazımı ve Problemleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2012.

Mehmet KAYA *

En basit ifadesiyle “*Kelâmullah’ı anlama çabası*” şeklinde tanımlayabileceğimiz tefsir ilminin kökleri, Kur’ân’ın ilk muhâtabı ve müfessiri olan Hz. Peygamber’e kadar dayanmaktadır. Bu itibarla, yaklaşık 14 asırlık bir mâzîye sâhip tefsir ilmi, salt bir yorum olmasının ötesinde, köklü bir geçmişi bünyesinde barındıran ve her geçen zaman diliminde gelişen bir hüviyete sâhiptir. Bu özelliği sebebiyledir ki, tefsir ilminde doğru neticelere ulaşabilmek ancak; bu ilmin tarihî serüvenine vâkıf olabilmekle mümkündür. Bunun idrâkinde olan bilginler, geçmişten günümüze mîras bırakılmış olan tefsir târihi alanında hatırı sayılır miktarda çalışma yapmıştır. Bu çalışmalar, önceki nesillerin bu ilimdeki birikimleri hakkında bizlere bilgiler sunarak, tefsir sahasındaki yolumuzu aydınlatmışlardır. Şurası muhakkaktır ki, her çalışma içerisinde bazı eksiklik ve yanlışlıkları da barındırabilmektedir. Bu durumda, araştırmacı yanlış yönlendirmekte ve bazen gerçeği yansıtmayan bir bilginin doğruymuş gibi telakki edilmesine sebep olmaktadır. Durum tefsir tarihi için de farklı değildir. Beşerî bir ilim olan tefsir tarihi, bu yönüyle her zaman öznelliğe dolayısıyla da eksiklik ve yanlışlıklara her zaman açık durumdadır.

Bu alanda yazılmış ve günümüze ulaşan ilk tefsir târihi eseri olarak kabul edilen Suyûtî’nin *Tabakâtü’l-Müfessirîn*’inden içinde bulunduğumuz zaman dilimine kadar yazılmış tefsir tarihî eserlerini iki başlık altında incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi bu ilmi müstakil olarak ele alan ve tabakât

* Okutman, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

türü ve ekol temelli olarak olarak kaleme alınanlar, ikincisi ise, tefsirlerin mukaddimleri ya da tefsir usulü eserlerinde mündemiç olan eserler. Gerek Batı, gerekse İslâm dünyasında yazılmış eserler geçmişten günümüze bu iki temel üzerine inşa edilmiştir. Pek tabîkidir ki, değişen dünya ve gelişen bilim neticesinde bu eserlerin de bulunduğu asra uyumu gibi bir sorun da ortaya çıkmaktadır. Bugüne kadar tefsir târihi ilmi, çoğunlukla tarihî bilgiler verme temelli oluşturulmuş, fakat bu ilmin tefsir ilmi ile ilgilenen kişiye neden öğretildiği ya da neler katacağı üzerinde çok fazla değerlendirme yapılmamıştır. Bu bağlamda Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Mustafa Karagöz'ün *Tefsir Tarihi Yazımı ve Problemleri*" adlı çalışmasının bir kitap hacminde, tefsir târihini eleştirel bağlamda ele alan ilk eser olma özelliğini taşıması sebebiyle tanıtılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Eser bir önsöz, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Önsözde Tefsir târihi biliminin vazifesi (s. 7), yeni tefsir tarihi çalışmalarına duyulan ihtiyaç (s. 8), giriş bölümünde ise tefsir târihinin Hz. Peygamber döneminden itibaren başlaması sebebiyle tefsir ilminden öncelere dayandığı (11, 13), bugüne kadar birçok eser kaleme alınmasına rağmen bu eserlerin eksikliklerinin bulunduğu (s. 14), çalışmanın amacının tefsir tarihi yazıcılığına katkı sağlamak olduğu (15), müsteşrik Goldziher'in etkisi ile oluşan çağdaş tefsir tasavvurunun değişmesinin gerektiği ve böylece bu ilim dalının daha da mükemmel hale geleceği (s. 18), çalışmanın kaynakları ve yöntemi, tarih ilminin diğer bilimlerle olan ilişkisi ve bu ilim dalındaki öznel sorununu gibi bilgilere yer verilmektedir.

Eserin birinci bölümde ise "Tefsir Tarihi Yazımının Serüveni" başlığı altında geçmişten günümüze Doğu ve Batıda tefsir târihi alanında yazılmış müstakil olan ve olmayan eserler hakkında özet bilgi ve bu eserler arasında karşılaştırmaya, bunların yanı sıra da bu eserlerin olumlu ya da olumsuz yönlerine yer verilmiştir. Buna göre tefsir tarihinin müstakil eserleri Tabakât türü ekol ve mezheb temelli olmak üzere iki kısımda incelenirken müstakil olmayanlar Tefsir mukaddimleri, Kur'ân ilimleri gibi adlar altında telif edilenler ve ilimler tarihiyle alakalı olanlar olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Bunlardan en eski yöntem kabul edilen Tabakât türü eserlerin günümüze ulaşan ilki Suyûtî'nin "*Tabakâtü'l-Müfessirîn*" adlı eseridir (s. 54). Ekol ve mezheb temelli eserler ise sistematüğünü ancak 20. yüzyılda kurmuş olup bu alanda yazılan ilk eser ise Goldziher'in *Die Richtungen der İslamischen Koranauslegung* adlı eseridir (s. 61).

"Çağdaş Tefsir Tarihi Yazımının Sorunları" başlıklı ikinci bölümde ise, Çağdaş Tefsir Tarihi Yazımının arka planı ve sorunlarına yer verilmiştir. Mül-

lif, Çağdaş Tefsir Târîhi ifâdesinden, Golziher'in mezkûr eseri ve onun tesiriyle yazılmış sonraki eserleri kastettiğini ifade etmektedir (s. 97). Karagöz bu bölümde her yönüyle önyargısız, önbilgisiz, varsayımsız ve tarafsız bir tefsir tarihi yazmanın mümkün olmadığını (s. 105), bu dönemde yapılan çalışmaların tefsir ilmine önemli katkılarda bulunduğu belirtmiştir (s. 106). Bu bölümde "Çağdaş Tefsir Tarihi Yazımının Sorunları" sadedinde "Tefsir Târîhinin evrensel telakki edilmesi, geçmişin bugün anlaşılması, tali kaynakların kullanımı, tefsir tarihinin dönemsel tasnif edilmesi, tefsir tarihi yazımında orjinallik, genellemeci ve indirgemeci yaklaşımın sorunları, tefsir tarihinin belli bir döneme hapsedilmesi, kavramlaştırma problemi, ihmâl ve görmezlikten gelme sorunu, tasnif problemi, eserlerin adı, kategorisi ve içeriğiyle ilgili hatalar, ekol temelli yaklaşım problemi" olmak üzere 12 alt başlıkta, çağdaş tefsir tarihinin sorunları çeşitli eserlerden örneklerle îzâh etmiştir. Buna göre tefsir tarihi alanında yapılan yanlış bir değerlendirme bu alanın evrenselliğine gölge düşürmektedir. Hem mekân hem de zaman itibarıyla bu eserlerin evrenselliğinden bahsetmek zordur. Evrenselliği savunmak yeni çalışmalara gerek olmadığı anlamına gelir (s. 112). Tefsir târihi yazarı geçmişle ilgilendiği için mümkün oldukça anakronizme düşmemeye gayret göstermeli (s. 119), tâlî değil birinci el kaynaklara mürâcaat etmeli (s. 120), tefsir tarihindeki kırılma ve kopmaları araştırmalı (s. 124), değerlendirmelerinde objektif olmalı (s. 127), eserde geçen birkaç bilgiden hareketle değil de tamâmı incelendikten sonra değerlendirme yapmalı ve genellemelerden kaçınmalı (s. 129-130), tefsir târihini belli bir dönemde yaşanmış ve son bulmuş bir olgu gibi görmemeli (s. 132), çağdaş dönemde yapılan çalışmaları dikkate almalı (s. 133), günümüzde Kur'ân'ı anlama çabaları arasında önemli bir yere sâhip olan *meâllere* de bu eserlerde yer vermeli (s. 139), her yaklaşım için, onun kabul ettiği ya da ona en uygun isimlendirmeyi yapmalı (s. 146), tefsir tarihi yazımında çoğu mahtût eserler olması sebebiyle kayıp halka konumundaki ve yeterince tanınmayan Osmanlı dönemi tefsir tarihi eserlerine (s. 157) ve Hint Alt Kıtası tefsirlere de gereken önemi göstermelidir (s. 158). Eserlerin tasnifinde asgarî mutâbakatı sağlamaya çalışmalı (s. 163), alt başlıklar altındaki ayrışma ve benzerlikleri iyi tespit etmelidir (s. 164). Bu açıdan bakıldığında rivâyet ve dirâyet tefsiri ayrımı üzerine inşâ edilen tefsir tarihi eserleri, yöntem açısından sorunludur (ss. 167, 171). Yapılması gereken her tefsirin belli oranda bu iki yaklaşımdan yararlandığını ifâde etmektir (ss. 174-176). Yoksa bu ikili taksim tefsir tarihindeki tüm yaklaşımları kapsamamaktadır (s. 181).

Mustafa Karagöz tefsir tarihi eserlerinde kullanılan rivâyet-dirâyet merkezli tasnife alternatif olarak şu dörtlü tasnifi önermektedir.

1. Hacmi, sınırları ve kapsamı bakımından tefsirler
2. Tertip bakımından tefsirler
3. Müfessirlerin yaklaşımı bakımından tefsirler
  - a. Meslekî yaklaşım
  - b. Mehebî yaklaşım
4. Bölgesel ve dönemselsel tasnif

Çalışmada dikkat çekilen bir diğer nokta da, eserlerin adı ve kategorisi hakkındaki bilgilerin tam ve doğru olması gerektiğidir. Tefsir tarihi bağlamında baktığımızda bu hatalar araştırmacıları yanlış yönlendirmektedir (s. 185). Ekol temelli yaklaşım ise her bir tefsiri belli bir şablonda değerlendirdiği ve dışlamacı bir yöntem izlemesi sebebiyle eksiktir (ss. 191-192).

“Tefsir Tarihi ve Yazımında Yer Alan Bir İddianın Tahlili ve Öneriler başlıklı üçüncü bölümde ise, tefsir tarihi kitaplarındaki “Tefsir başlangıçta hadisin bir bölümüydü.” ve “Tefsirin başlangıcından beri müstakil olarak devam ettiği” şeklindeki iki farklı görüş değerlendirilmiş (ss. 212- 236) birinci görüşün doğruluğunu yansıtmadığını, bu ilmin başlangıcından beri müstakil olduğu belirtilmiştir (ss. 221, 237). Ayrıca bazı tefsirlerin hadis kitaplarından önce tedvin edildiği bilgisine yer verilmiştir (s. 225).

Üçüncü bölümün *Tefsir Tarihi Yazımına İlişkin Öneriler* başlıklı ikinci kısmında ise, çağdaş tefsir tarihi yazımına ilişkin 18 öneriye yer verilmektedir (ss. 237-262).

Sonuç bölümünde ise, kitapta ele alınan konuların özet mahiyetinde kısa bir değerlendirmesi yapılmıştır (ss. 263-267).

Bu eser, bugüne kadar yazılmış tefsir tarihi eserlerini salt tarihsel bilgi veren çalışmalar olması yönünden akademik bir bakış açısıyla ele alan ve bu alandaki eksiklikleri inceleyen ilk eser olması ve orijinal tespitlere yer vermesi açısından son derece önemlidir. Yine eserin kaynakçası incelendiğinde bu çalışmanın büyük emek neticesinde ortaya çıktığı ve konunun bütüncül bir yaklaşımla ele alındığı kolayca anlaşılmaktadır. Bununla birlikte -müellifinin de işaret ettiği gibi- bu alanda yazılmış ilk eser olması hasebiyle bir deneme mahiyetindedir (s. 20). Bu çalışma, tefsir tarihi yazıcılığındaki eksiklikleri ve çözüm önerilerini sunması açısından, kendisinden sonraki çalışmalara ışık tutacak mahiyettedir.